

סוטה מט-א

עניין: עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסידרא ואיש"ר דאגדתא

מהר"ל נתיבות עולם נתיב העבודה פי"א

ועל דבר זה העולם עומד ולא היה הפסק לה מה שמקבל עוה"ז מן עולם העליון, ומ"מ כיון שבטל ב"ה שעל ידו בא הברכה לעולם והוא היה צנור להביא הברכה כמו שידוע לכך אין הברכה מצויה כ"כ, ומ"מ העולם קיים על זה, ועל זה תקנו אלו ב' שבחים בפרט בלשון ארמי, כי לשון זה אינו לשון מיוחד שאינו מכלל שבעים לשונות המיוחדים לכל אומה ואומה לשון אחד, וכבר בארנו דבר זה בפ' בעשרה גם בהרבה מקומות, ומפני כי השבח הזה הוא מגיע עד עולם העליון והוא כולל הכל הוא בלתי מיוחד, לכך ראוי שיהיה בלשון שאינו מיוחד ואינו ראוי שיהיה בלשון קודש שהוא מיוחד לישראל שהם קדושים, ובעונינו נתבטלה הקדושה ולכך אין הברכה באה

ועל דבר זה העולם עומד ולא היה הפסק לה מה שמקבל עוה"ז מן עולם העליון, ומ"מ כיון שבטל ב"ה שעל ידו בא הברכה לעולם והוא היה צנור להביא הברכה כמו שידוע לכך אין הברכה מצויה כ"כ, ומ"מ העולם קיים על זה, ועל זה תקנו אלו ב' שבחים בפרט בלשון ארמי, כי לשון זה אינו לשון מיוחד שאינו מכלל שבעים לשונות המיוחדים לכל אומה ואומה לשון אחד, וכבר בארנו דבר זה בפ' בעשרה גם בהרבה מקומות, ומפני כי השבח הזה הוא מגיע עד עולם העליון והוא כולל הכל הוא בלתי מיוחד, לכך ראוי שיהיה בלשון שאינו מיוחד ואינו ראוי שיהיה בלשון קודש שהוא מיוחד לישראל שהם קדושים, ובעונינו נתבטלה הקדושה ולכך אין הברכה באה

חידושי אגדות מהר"ל

אמר רבא וכל יום קללתו מרובה וכו'. וביאור זה כי העולם הזה הוא מקבל מן העולם העליון אשר אין לו בטול ולא יפול תחת הבטול כלל, ועל דבר זה קאי עלמא, כי כאשר בטל ב"ה שעל ידו היתה הברכה באה לעולם, אבל עדיין לא בטל דבר זה שהעולם הזה מקבל מן העולם העליון הכולל הכל, ולפיכך קאמר דקאי על סדרא דקדושא ואמן יהא שמיה רבא דאגדתא, כי ע"י זה מביא הברכה מעולם העליון לע"ה כי זאת הברכה לא שייך בה הפסק כלל, ובשניהם אנו אומרים קדיש לעלם ולעלמי עלמיא וכן ביהא שמיה רבא אנו אומרים מברך לעלם עלמי עלמיא, ולא תמצא זה בשום שבח בעולם רק בשני שבחים אלו, בעבור כי אלו ב' שבחים בפרט משבחים הקב"ה מצד עולם העליון ועל דבר זה [קיים] העולם, רק לריחוק העולם הזה מן העולם העליון, אף שאנו אומרים מברך לעלם עלמי עלמיא אין הברכה מצויה כ"כ ומ"מ העולם קיים, ועל זה תקנו אלו ב' שבחים בפרט בלשון ארמי, ודבר זה [כי] לשון ארמי אינו לשון מיוחד שאינו מכלל שבעים לשונות המיוחדים לכל אומה ואומה, וכבר בארנו דבר זה למעלה גם בארנו זה במקומות הרבה ענין לשון ארמי, ומפני כי השבח הזה הוא מגיע עד עולם העליון והוא כולל הכל בלתי מיוחד, ראוי שיהיה השבח הזה בלשון שאינו מיוחד לאומה מיוחד, ואינו ראוי שיהיה בלשון הקודש, מפני שהוא לשון מיוחד, וכן שאר הלשונות הם מיוחדים חוץ מלשון ארמי, כי אף שיש כשדים שלשונם ארמי אין הלשון הזה מיוחד להם, ולכך אמרו בפ"ק דמגילה (י' ב') והכרתי לבבל שם ושאר אלו כשדיים שאין להם כתב ולא לשון, אע"ג שיש להם לשון ארמית אין להם לשון מיוחד כמו שיש לשאר, ופרשנו הדבר שם, ודברים אלו מופלגים ועמוקים מאוד, ויראה מה שאמר יהא שמיה רבא דאגדתא, הוא מפני כי ראוי שבח זה להגדה ביותר מן התפילה, מפני שכאשר באים להתפלל אין אסיפה זאת לכבוד הש"י רק להתפלל על צרכו, ועוד כי התפילה היא שייכות ג"כ ביחיד כמו ברבים, ולכך אע"ג דהוי התפילה ברבים אין זאת אסיפה לכבוד הש"י, אבל האסיפה והקיבוץ שהוא לשמוע הדרשה לדעת חקיו ומשפטיו ותורתו, דבר זה הוא כבוד הש"י וע"ז שייך לומר אמן יהא שמיה רבא מבורך אחר ששמעו הדרשה, וזה שהשבח הזה נאמר בלשון תרגום.

בן יהוידע

שם. ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושה דסדרא, וליהא ש"ר דאגדתא, פירוש גזרה זו דכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, האמורה בתוכחה, אינה מתקיימת בפועל, שאם היתה מתקיימת היה העולם חבד לגמרי, ובחזרה זכות העולם קיים שלא תהיה בו גזרה זו בפועל, ואמר בזכות קדושה דסדרא ואיש"ר דהגדה, והא דליכא מעלה לשמים אלה יותר מכל מלות ומע"ט, לקיים הפולס בעבורם, ג"ל בש"ד, דמפורש בדברי רבינו הא"ר ז"ל בשער הכוונות, בשבח הקדים שזכניע הקליפות הוא מפני שהקליפות מבינים בלשון תרגום, וזכויותינו אומרים בשבח הגדול והקדוש הזה של הקדים בלשון תרגום, שהם מבינים אותן, אז הם נכנעים, ולז"א בזה"ק על הקדוש מתברר שלשלאין דפרזלא ע"ס, ולפ"ז גם הקדושה שהיא שבת גדול ויש בה סודות עמוקים, דלכן לוי רבינו הא"ר ז"ל את רבינו מהר"ו ז"ל שלא יסתכל בו בשעה שאומר קדושה, הנה כשאומרים אותה בלשון חרגום שמבינים אותה הקליפות, הם נכנעים, וזוה יכירו בשבחו של ישראל- שניתן להם רשות לומר שבת זה של קדושה, שדרכן של מ"ס לאומרו, וזוה יכנעו ולא יקטרגו על ישראל לקיים גזרה זו של התוכחה, להיות כל יום מרובה משל חבירו, וכן יש תועלת גדולה מן הקדים דאגדה יותר משאר קדישים, מפני כי הוא נאמר מתוך שמחה אשר תהיה מזמנת האגדה, כי באגדה ישמח ישראל ביותר, ולכן עניית הקדים הזה תהיה מעלתה מעולה ביותר:

"היו צריה לראש". כי בכל בריה שבעולם הקליפה קדמה לפרי, כמו יעקב ועשו, יצא עשו הראשון²⁰, אף שיעקב קדם ליצירה²¹, מכל מקום קדם עשו תחילה לצאת, כי עשו נטל העולם הזה ויעקב העולם הבא. וקדם ליצירה, כי תחילת המחשבה היא סוף המעשה בענין תכלית, ותכלית העולם הזה הוא העולם הבא²². "וידו אוחות בעקב עשו"²³ - כי אף בעולם הזה יטול יעקב בסופו, והוא לימות המשיח, ולכך נקרא בעקבות משיחא. ואף אומות העולם

פירוש הגר"א על כמה אגדות – שבת דף עז

צאני צאן מרעייתי, ועשו נטל העולם הזה ויעקב העולם הבא (תד"א זוטא פי"ט), כמ"ש (בראשית כה, כה) ויצא הראשון וגו', פי ראשון בגדולתו בעולם הזה. ואחר כך יצא יעקב לירש עולם הבא, וידו אוחות בעקב עשו (שם פס' כו), פי שאפילו מחלקו של עשו שהוא בעולם הזה נטל בסופו, שהוא ימות המשיח (ב"ר פר' עח, יד, ודב"ר פר' א, כ), ולכן נקרא בעקבות משיחא (סוטה מט, ב), על שם וידו אוחות בעקב. וז"ש מ"ט עיזי מסגי ברישא, מדוע נטל עשו חלקו קודם.

וא"ל כברייתו של עולם כי כל בריה שבעולם קליפתו קודם אל הפרי, ברישא חשובא והדר נהורא, כמ"ש (בראשית א, ב) והארץ היתה תה"ו ובה"ו וחש"ך על פני תהו"ם, שהן ארבע גליות שגלו ישראל (ב"ר ב, ה), ואח"כ ורוח אלהים מרחפת (בראשית שם), שהוא רוחו של משיח (ב"ר ב, ד, זוהר ח"א קצב, ב), ויהי אור (שם פס' א), זהו האור שנגנו לצדיקים לעתיד לבוא (חגיגה יב, א).

צדקת הצדיק אות מו

(כ). אבל על זה אמרו הקדמונים מאמר חז"ל (בפסחים פו:): כל מה שיאמר לך בעל הבית עשה חוץ מצא. ולא לחנם כתבה תורה ענין המעפילים בפרשת שלח, אשר כבר האמינו בדברי משה, ולמה לא שמעו לו בזה שאמר להם אל תעלו וגו', אלא שהם חשבו שזה בכלל חוץ מצא. ועיין בזה (ח"ג קס). המליץ כל ענין מרגלים על התורה, והיה העונש שלא ישיגוה. ועל זה העפילו לעלות אף נגד רצון השי"ת, כמו שאמרו ז"ל (סנהדרין קה). חוצפתא מלכותא בלא תגא⁹. [ולמדוה מבלעם שאח"כ הסכים השי"י, כי בלעם נסתכל עד עקבתא דמשיחא ולכך ידע סוד זה]. פירוש כידוע מלכות הוא כנסת ישראל, וכתר הוא שורש רצון השי"י, ורוצה לומר ממשלה מעצמו בלי רצון הרוצים, והתקרבות כנסת ישראל מעצמם. והם לא הצליחו בזה מפני שאכלוה פגה, כמו שאמרו ז"ל (סוטה מט:): בעקבתא דמשיחא חוצפא יסגא, שאז הוא העת לזה [ולעתיד] — נקבה תסוכב גבר ואין כאן מקומו]. ולכך אמר להם משה והיא לא תצלח נראה שעצה היא אלא שלא תצלח, ודייק והיא, שבכל מקום דרשו רז"ל היא ולא אחרת, שיש זמן אחר שמצליח והוא זמננו זה שהוא עקבי משיחא.

חומש העמק דבר במדבר יב, ג

סוטה מט-ג

עניין: לא תיתני ענוה דאיכא אנא

דבספרי³⁴ תניא וכן הוא באבות דרבי נתן (פרק ט') "ענו מאד" מכל האדם - ולא ממלאכים³⁵, ואי איתא שהוא שפלות היאך שייך לומר על מלאכים שאין יודעים ערכם. ולא עוד, אלא שאנחנו אומרים³⁶ שבת על הקב"ה 'אין ענוה כענוותין'³⁷. ובמגילה (לא, א) 'בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה שם אתה מוצא ענותנותו'³⁷ - עד כאן הרחב דבר, אלא משמעות "עניו" - שהוא מתנהג³⁸ בלי חשש על כבודו. והיינו דאמר רב יוסף שלהי מסכת סוטה (מט, ב) 'לא תיתני ענוה דאיכא אנא', והוא³⁸ כדאיתא שלהי מסכת הוריות (יד, א) דכל שני דמלך רבה³⁹, רב יוסף אפילו אומנא לביתיה לא קרא, ופירש רש"י⁴⁰ שלא רצה לנהוג שררה בעצמו, שבשעה שנצרך לאומן הלך אליו ולא קרא את האומן לביתיה. אע"ג שידע רב יוסף שהוא בערכו של רבה⁴¹, מ"מ לא חשש לכבודו, והיינו ענוה⁴².

ומשמעות "עניו"²⁵ הוא שאינו חושש לכבודו וצערו, ולא משום שהוא שפל בעצמו ואינו מכיר בעצמו שאינו ראוי לזה הצער והעדר הכבוד²⁶ (הרחב דבר²⁶): כמו שכתב במסילת ישרים בפירוש 'עניו' שהוא שפל ברך²⁷. אבל אינו כן, והרי בסנהדרין (פח, ב) איתא²⁸ 'ענוותן ושפל ברך', הרי דתרי מילי נינהו, וכך כתב מהרש"א בחדושי אגדות²⁹, אבל להיפך מדבריו. והראיה, דאיתא בערכין (טז, ב) 'תוכחה לשמה³⁰ וענוה שלא לשמה³¹ איזה מהן עדיף³² וכו', ואי משמעות 'עניו' - שפל ברך, היא 'ענוה שלא לשמה'. ותו, הרי שלהי מסכת סוטה (מט, ב) איתא 'משמת רבי בטלה ענוה, אמר רב יוסף, לא תיתני ענוה, דאיכא אנא', והאיך יאמר מי שהוא שפל ברך שהוא עניו³³. ותו,

שו"ת אבני נזר יו"ד סי' תנז

(א) באות ה' הרעיש כ"ק שליט"א על הא דפירש דברי ר"ז בצרכות (נ"ז). הרואה שעורים בחלום סרו עונותיו ואמר ר"ז אנא לא סלקי לא"י עד דחזאי שערי צהלמא דאז ידע צעמו שדדיק הוא. ועל זה חמה כ"ק שליט"א מי הוא שיאמר על עצמו שאינו חוטא ואין לך חוטא יותר מזה ואין להאמין שאיש כזה ראוי לגאולה ואפי' כל העולם כולו אומרים לו דיק אהה וכו' [גדה ל:] עכ"ל. מה יאמר כ"ק שליט"א צהה דפרק החליל (דף נ"ג). חסידים ואנשי מעשה אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו. בעלי תשובה אומרים אשרי זקנותינו שכיפרה את ילדותינו. הנה שחסידים הללו ידעו מעלתם ומדריגתם. ולדברי כ"ק שליט"א אין לך חוטא יותר מאלה. וצרייחא שלימה שנינו בקידושין [מט:] על מנת שאני דיק אפי' רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו. ולדברי כ"ק שליט"א כיון שידע צעמו שדדיק הוא ועל מנת כן קידשה א"כ הרי הוא חוטא גמור ולמה מקודשת. והצרייחא הלז הוא הלכה ברורה שאפי' כל רוחי הדמיונות נושבים זה אין מוזין

(ב) אמנם אין הידיעה מכל אלה סותר הענוה ושכרון לב כלל ומרע"ה ידע מכל מה שעשה נסים ונפלאות וקיצל תורה מלהבות אש וכתב צעמו צהתורה ולא קם נציא עוד בישראל כמשה והתורה העידה עליו והאיש משה עניו מאד. ובאבות דר"ג [שי' פרק ט' ב'] כ"ד מוכי שחין הי' צירושלים ופשו של משה היחה שפילה מהס. כי מפני עולם ציטולו לא קיצל מכל אלה שום החנשאות. וכן כל איש לפי ערכו. ורב יוסף אמר פסחים (סח:) אי לאו האי יומא דקגרים כמה יוסף איכא צשוקא ואמר סוף סוטה לא תיתני ענוה דאיכא אנא. ודברים אלו צרייין יגיעה רבה להציג על צורים. והשבועה שמשביעין אותו וכו' אפי' כל העולם כולו אומר לך דיק אהה הי' צענין כרשע. כבר פירשה הרב זללה"ה בצפר התניא והוא ספר מצוי ואין מהצורך להעתיק דבריו. ואם אמנם כי מדריגות מדריגות יש. יש דיק שידע מדריגתו וכו' ובספר קול שמחה מצאנו צה ואין להאריך בדברים כאלו:

אותה ממקומה:

